

SÖZLÜ VE YAZILI TARİHE GÖRE NEVŞEHİR BÖLGESİNDE HORASAN ERENLERİ OLARAK BİLİNEREN ŞAHSİYETLER

Ali KOZAN*

Özet

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinde Büyük Selçuklu Devleti'nin uyguladığı fetih ve iskân hareketleri ile birlikte, XI-XIII. yüzyıllarda bölgeye gelen dinî-sosyal zümrelerin de büyük etkisi vardır. XI. yüzyılın başlarından itibaren Orta Asya'nın farklı bölgelerinden Anadolu coğrafyasına dağılan bu zümreler, Orta Asya'da İslâmiyet'in yayılmasına öncülük eden Ahmed Yesevî temelli Türk sûfilik geleneğini Anadolu'ya taşıyarak Anadolu halk İslâmî'nin oluşumuna hız kazandırmışlardır. Nitekim bu dervişlerin yine birçoğunun Orta Asya kaynaklı Yesevî, Vefâî, Nakşibendî, Rıfâî, Haydarî veya Kalenderî gibi tarikatlardan birine bağlı oldukları görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu zümrelerin tamamı İslâm dini içerisinde yer alan farklı dinî-sosyal tarikat, cemaat ve şubelerdir.

Bu zümreler, geldikleri coğrafyaya veya izledikleri güzergâha nispetle Horasan Erenleri olarak adlandırılmaktadır. Evliya menakıbnamelerinde de Anadolu'ya göç ettiğinden söz edilen dervişler, hangi tarikata mensup olursa olsun, mutlaka Horasan'dan göçme, yani Horasan Erenleri'nden sayılmaktadır.

Bu zümreler, Anadolu'da özellikle kırsal kesimlere yerleşerek bölge halkının dinî ve ahlakî eğitiminde rol oynamışlardır. Yerleştikleri bölgelerde halktan biri gibi tarımla veya hayvancılıkla uğraşmışlardır. Halk arasında daha çok menkıbe ve kerametleriyle tanınan, onlara birtakım hikmetli sözler, nasihatler, şiirler ve ilahiler okuyan ve daha çok İslâmiyetin mistik yönünü ön plana çıkaran bir öğretiyi temsil etmişlerdir. Ayrıca Allah'ın bağışlayıcılığını, temel insani değerleri, insanın kalp temizliğini, farklı dinlerden olanlara hoşgörülü olmayı da salık vermişlerdir.

Hâlen Anadolu'nun farklı coğrafyalarında bu zümrelere ait tekke, türbe ve mezar gibi eserlere rastlamak mümkündür. Nitekim günümüzde bu zümreler halk arasında daha çok Baba, Dede veya Evliya olarak bilinmektedir. Nevşehir ve yöresinde de halk arasında bu isimlerle anılan ve Horasan Ereni olarak bilinen şahsiyetlere rastlanılmaktadır. Tekke, türbe veya mezarları ile günümüze kadar isimleri yaşatılan bu şahısların bir kısmı hakkında yazılı kayıtlar mevcuttur. Fakat çoğu sözlü gelenekle günümüze taşınmışlardır.

Bu çalışma, Nevşehir ve yöresinde Horasan Ereni olarak bilinen bu şahısların öğretileri ve yöre insanı tarafından algılanışlarına yönelik bir tespit ve derleme hüviyetindedir.

Anahtar Kelimeler: Horasan Erenleri, Nevşehir Bölgesi, Hacı Bektâş-ı Velî.

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Nevşehir/TÜRKİYE

THE PERSONALITIES KNOWN AS ACCORDING TO SOURCES AND ORAL HISTORY WHO ARE *KHORASAN* *ERENS* IN NEVŞEHİR REGION

Abstract

In the Turkization and Islamization process of Anatolia, religious-social groups who came to the region between the 11th and the 13th centuries have had a great influence along with the Seljuk conquest and settlement policies. These groups dispersed to different parts of Anatolia from the beginning of the XI. century from central Asia, accelerated the emergence of Islam to Anatolian folk by carrying Sufism tradition based on Ahmed Yasevi who pioneered in expanding Islam in Central Asia. The dervishes were related to sects such as Yesevi, Vefâi, Nakşibendî, Rifâi, Haydarî or Kalenderî. In this respect, all these groups were the agents of different religious sects and societies. These groups were called the Khorasan Erens in relation to the geography they came from or the way they followed. All these dervishes in the Evliya menakıbnames are also considered as immigrants from Horasan, that is, as Horasan Erens regardless of the sects they belong to.

These groups played an important role on the religious and moral education of the regional folk by especially settling in rural areas. They were interested in agriculture or livestock in the areas, like a member of the society, they settled in. They represented more of a teaching that emphasized the mystic side of Islam and known for their menkıbes and miracles, teaching moral phrases, advices, poems and hymns. They also recommended the forgivingness of Allah, suggested fundamental human values, the clean heart of the human beings and toleration of those from other religions.

It is still possible to come across tekkes, shrines, or graves belonging to these groups in different parts of Anatolia. These groups today are known as Baba, Dede or Evliya among people. In Nevşehir and its surroundings, such figures are called Khorasan Erens by the people. There are written records about some of these personalities whose names lived on till today with their tekke, shrine or graves. But the majority of them were brought up today with their oral tradition. This study aims to compilation and evaluate the teachings and the perception of these figures known as Khorasan Erens among the people in and around Nevşehir.

Keywords: Khorasan Erens, Nevşehir Region, Hacı Bektâş-ı Veli.

Giriş

Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerinde, Selçuklu Devleti'nin Dandanakan Savaşı (1040) sonrasında gerçekleştirmiş olduğu, planlı fetih politikalarının etkisi büyüktür. Bu döneme kadar girilen Türkmen hareketlerinin ise daha çok bir akın ve istila niteliğinde olduğu, dolayısıyla Anadolu'da Türkmen nüfus iskânına yönelik olmadığı görülmektedir (Sevim, 2000: 42). Anadolu'da nüfus iskânının daha çok Tuğrul Bey, Alparslan ve Melikşah gibi Selçuklu sultanlarının faaliyetleri sonrasında

ve özellikle Malazgirt Savaşı(1071)'ndan sonra gerçekleştiği görülmektedir. Çoğunlukla Mâverâünnehir, Horasan, Azerbaycan, Erran ve Harezmi kökenli Türkmenler tarafından gerçekleştirilen bu göçlerin Selçuklu fetihleri sonrasında, Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecinde ve Moğol istilası etkisiyle de XIV. yüzyıla kadar devam ettiği görülmektedir (Sümer, 1964: 383-384; Sümer, 1980: 111-137).

Anadolu'ya bahsettiğimiz süreçte yerleşen Türkmen nüfusuyla birlikte Orta Asya'nın farklı bölgelerinden gelen ve kaynaklarda genel olarak *Horasan Erenleri* olarak geçen Türkmen dervişlerinin de isimleri zikredilmektedir. Osmanlı müverrihi Âşıkpaşazâde(1393?/1481)'nin, Abdalân-ı Rûm/Anadolu Abdalları olarak zikrettiği (Âşıkpaşazâde, 2007: 486) bu zümreler, sufi yönü ön plana çıkan dervişlerdir. Bu Türkmen dervişleri bir yandan Anadolu'daki Türk iskânını hızlandırmış, bir yandan da Anadolu'nun İslamlaşmasına zemin hazırlamışlardır.

Orta Asya menşeli Yesevî, Vefâî, Rıfâî, Kalenderî ve Haydarî gibi tarikatlara mensup bu mutasavvif şeyh ve dervişler, stratejik önemi bulunan bazı noktalara tekkelerini kurarak irşada koyulmuşlar ve Anadolu'ya dağılmışlardır (Barkan, 1942: 281, 288, 289; Togan, 1981: 206-220; Ocak, 1999: 82, 83). Mesken edindikleri Anadolu topraklarında zaviyelerini kurarak öğretilerini yaymaya başlayan dönemin göçer şeyh ve dervişleri, Orta Asya'dan getirdikleri özellikle Ahmed-i Yesevî ile ilgili bütün sözlü gelenekleri Anadolu halklarına ve yeni müridlerine aktarmışlardır (Özköse, 2003: 257). Menkıbe ve kerametleri anlatılan, ilahiler, şiirler okuyan, Allah rızası için halka birçok iyiliklerde bulunan, onlara cennet ve saadet yollarını gösteren bu dervişleri, Anadolu Türk halkı dini bir kutsiyet vererek hararetle kabul etmiştir (Köprülü 1987: 18-19). Bu şahsiyetler çeşitli din ve mezhepler arasındaki ayrılıkları dostluğa çevirmiş; din farkı gözetmeksizin yoksullara, muhtaçlara ve hastalara yardım etmiş ve bu sayede İslâmiyet'in cazibesi farklı dinlere mensup halkların da ilgisini çekmiştir (Turan, 1993: 167).

Anadolu'da özellikle kırsal bölgelerin dinî ve millî değerlerini etkileyen Türkmen dervişlerin/erenlerin bir kısmı 'alp'lik özelliği yani 'alp' karakteri de taşımaktadırlar. Yani bu şahsiyetlerin bir kısmı velîlik özellikleri taşımakla birlikte aynı zamanda akıncıdırlar. Halk arasında bunların Anadolu coğrafyasında fetihlerde bulunarak şehit düştükleri şeklinde bir inanış da bulunmaktadır.

Bunlar arasında araştırma alanımıza yakın bölgelerde yer alan şahsiyetler, Kayseri'de Şeyh Şaban-ı Velî ve Omuzu Gürzlü (Günay vd., 2001: 98), Himmet Dede (Yanmaz, 2008: 61); Kırşehir'de -kaynaklarda Ahmed Yesevî'nin yedinci halifesi (Köprülü, 1987: 47-48) ve Babaî Şeyhi (Ocak, 2009: 72) olarak da geçen Emir Çin Osman ve Aksaray'da Şeyh Hamîd-i Velî(Somuncu Baba)'dir.

Nevşehir ve yöresinde halk tarafından *Horasan Ereni* olarak bilinen veya kabul edilen şahsiyetler ise Hacı Bektaş Velî, Şeyh Turessan Velî, Âşık Dede, Baba

Yusuf, Hicim Baba, Ese Dede, Ramazan Dede, Karaşık Dede, Hasan Dede, Halil Dede, Şeyh Mehmed Dede/Sofu Dede ve Ürgüp'e bağlı Karacaören köyünde türbesi yer alan 'Dede'dir. Bunlar arasında Hacı Bektaş Velî ve Şeyh Turesan Velî, yazılı kaynaklarda bu yönleri yani Horasan Ereni olma yönleri sabit olan şahsiyetlerdir. Diğer isimler hakkındaki bilgiler ise daha çok sözlü gelenek çerçevesinde günümüze kadar halk arasında kuşaktan kuşağa aktarılan rivayetlere, hikâyelere ve anlatımlara dayanmaktadır. Bu noktada her ne kadar ikinci gruptaki şahsiyetlerle ilgili bilgilerin güvenilirliği problemlili olsa da, bölge halkının zihnindeki Horasan Ereni olgusunu ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Yani günümüzde Nevşehir bölgesi halkları, bu bölgeye XII. ve XIII. yüzyıllarda gelerek İslamiyeti anlatan veya gazâlarda şehit düşen birtakım şahsiyetler olduğuna inanmakta ve bunları *Horasan Ereni* olarak adlandırmaktadır.

Bir diğer husus ise bahsedilen Türkmen dervişlerine ait olan veya olduğuna inanılan türbe veya tekkelerin günümüze kadar ulaşmış olmasıdır. Bu yapılar, söz konusu mekânlarda yattıklarına ve kerâmet sâhibi olduklarına inanılan velî tipleri ile ilgili birtakım ziyaret ritüellerinin de oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu mekanların önemli bir kısmı günümüzde de hâlâ ziyaret edilmekte ve bu ziyaretler genellikle dilek, dua, şifa, mutluluk, bereket ve adak adama, amaçlı yapılmaktadır.¹ Çalışmamızın ekler kısmında bu şahsiyetlere ait türbe, mezar veya tekkelerin fotoğrafları da verilmiştir.

Nevşehir ve Yöresindeki Horasan Erenleri

a. Hacı Bektaş Velî

Nevşehir yöresinde Horasan Ereni olarak nitelendirilen ilk şahsiyet, Türk halk İslamının da mimarlarından olan Hacı Bektaş Velî'dir. Asıl adı, "*Seyyid Muhammed*" (BOA, D.4817/1) olup, kaynaklarda "*Hacı Bektaş Velî*" (BOA, İ. DH: 58/2856; Câmî, 1993: 691; Mecdî, 1989: 44), "*Hacı Bektaş Velî Horasânî*" (Eflâkî, 1980: 381) veya "*Hacı Bektaş Velî el-Horasânî en-Nişâbüri*" (Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî Efendimizin Nesl-i Pâkileri, v. 1a-1b) isimleriyle de geçmektedir. Bazı kaynaklarda adı Muhammed bin İbrahim bin Musa olarak da geçmekte, lakabının ise Bektaş olduğu belirtilmektedir (Hacı Bektaş Velî, tarih yok: XX). Ayrıca kaynaklarda onun için Hünkâr kelimesi de sık sık zikredilir (Kitâb-ı Makâlât, Hacıbektaş Yazma Eserler Ktp. No: 71, v. 1a). Babası İbrahim el-Sânî, annesi ise Hâtem Hatun'dur (Velâyetnâme, No: 119:v. 7a). Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, 606/1209 tarihinde Horasan'ın Nişabur şehrinde doğduğu, 63 yaşında 669/1270-71'de vefat ettiği kabul edilmektedir (Gölpınarlı, 1995: XXIII; Ocak, 1994:455).

Kaynaklarda genellikle velayet ve keramet sahibi olarak nitelendirilen (Câmî, 1993: 691; Mecdî, 1989: 44) Hacı Bektaş Velî ile ilgili olarak, Babaî hareketinin

lideri Baba Resul/Baba İlyas Horasanî ile görüştüğü ve onun halifesi olduğu (Âşıkpaşazâde, 2007: 486; Eflakî, 1980: 381); ayrıca onun şeyhlikten ve müridlikten uzak bir meczub aziz olduğu şeklinde yaklaşımlar da bulunmaktadır (Âşıkpaşazâde, 2007: 486).

Onun Ahmed Yesevî ocağından yetişmiş bir şahsiyet olduğu Hacı Bektaş Velî'nin menkıbelerinden oluşan *Velâyetnâme* adlı eserde geçmektedir. Bu eserde, Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevî ocağı halifelerinden Lokman Pârende'den eğitim aldığı, daha sonra İran, Irak, Arabistan ve Suriye'de eğitimini sürdürdüğü ve diğer Türkmen şeyhleri gibi kendisine bağlı bir Türkmen aşiretiyle birlikte Anadolu'da o zamanlar 7 haneli olan Sulucakaraöyük'e yerleştiği kabul edilmektedir (Velâyetnâme, No: 119:v. 52a-57a). Anadolu'daki yaşamını bugün Hacıbektaş olarak bilinen ilçe merkezi yakınlarındaki Sulucakaraöyük havalisi ile Tuzköy bölgesinde geçirmiştir. Bölgedeki tuz yatağının da onun kerametiyle çıktığına inanılmaktadır (Velâyetnâme, No: 119:v. 130a-b). Ayrıca Hacıbektaş ilçesindeki zaviyenin de onun tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Bu zaviyenin, vakıf gelirlerinin Osmanlı döneminde giderek arttığı da görülmektedir. 1534 tarihli tahrirlere göre Hacı Bektaş Zaviyesi Vakfı olan 5 köy 29 mezra varken bu sayı 1584 tarihli tahrir defterlerine göre 44 köy ve 34 mezraya ulaşmıştır (Alkan, 2007: 959).

Ahmed Yesevî ile görüştüğü şeklinde rivayetler olduğu gibi, Osman Gazi'ye kılıç kuşattığı, Sultan Orhan Gazi dönemine ulaştığı, Orhan Gazi'nin onu ziyaret ederek onun icazetini veya duasını aldığı ve Murat Hüdâvendigâr zamanında vefat ettiği şeklinde rivayetler de vardır (Oruç Beğ, 2008: 18; Şemsettin Sâmî, 1996: 1332; ΠΑΠΑ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 1913: 258-259). Yine yeniçeri askerinin teşekkülünde dua ettiği ve bu ismi de kendisinin koyduğu şeklinde rivayetler de bulunmaktadır (Şemsettin Sâmî, 1996: 1332). Fakat daha çok menkıbevi nitelikteki bu bilgiler Hacı Bektaş Velî'nin hayatı ile ilgili bilgilerle ve tarihi gerçeklerle uyumsuzdur.² Mélikoff da Hacı Bektaş-ı Velî'nin Osmanlı ailesi ile ilişki öyküsünün, daha sonra kendisine bağlanmış bulunan Yeniçeriler Ocağı'nın kuruluşuyla uydurulmuş olabileceğini belirtmektedir (Mélikoff, 2008: 101).

Kendisiyle ilgili seçerede soyu Hz. Ali'ye bağlanmaktadır (Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî Efendimizin Nesl-i Pâkileri,1b). Ayrıca Bektaşî tarikatının piri olarak kabul edilmektedir (Gölpınarlı, 1995: 100; Köprülü, 1979: 461). Hacı isimlendirmesi, bir rivayete göre Horasan'dan Anadolu'ya gelirken bizzat hacca gitmesi üzerine; bir başka rivayete göre ise hocası Lokman Pârende'nin hacca gittiği dönemde, Hac'da Arafat Vakfesi esnasında görülmesi üzerine kendisine verilmiştir. Bazı kaynaklarda geçen *Hünkâr* isminin ise eğitim aldığı mektepte yapmış olduğu bir dua üzerine mektebin ortasından bir pınar çıkmasıyla birlikte hocası Lokman Pârende tarafından kendisine verildiği kabul edilmektedir (Velâyetnâme, No: 119:v. 9a).

Onun daha çok menkıbevi kimliğini ön plana çıkaran Vilâyetnâme’de, Hızır’la mülakat yapması, susam yaprağının üzerinde namaz kılması, Çilehâne adı verilen mağaraya yumruğuyla pencere açması, Kızılırmak’ın üzerine seccade sererek karşıya geçmesi, kış gününde ağaçta elma bitirmesi, elindeki bıçakla taşı kesmesi, beştaşların ona şahitlik etmesi, harmanı taşa çevirmesi gibi birçok kerameti anlatılmaktadır (Velâyetnâme, No: 119: v. 50a-101a).

Herkese karşı dost olunmasını, kimseye kin güdülmemesini, gönüllerin tevazu göstermek ile kazanılacağını ve gönüllerden hırsın, cimriliğin, düşmanlığın, hainliğin ve kıskançlığın kaldırılmasını öğütleyen Hacı Bektaş Velî, Sulucakaraöyük ve civarında bölge halkının İslamlaşması yönünde faaliyetlerde bulunmuş, insanlara birlikte yaşamayı, hoşgörüyü, insani değerlerin önemini ve Allah’ın bağışlayıcılığını içeren bir anlayış ile yaklaşmıştır (Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş Velî’nin Vasiyetnamesi/Kitâbu’l-Fevâid, 1959: 10, 29).

Bu bağlamda Hacı Bektaş Velî’nin: *“Hakikatin evvel makamı toprak olmaktadır, ikinci makamı yetmiş iki milleti ayıplamamaktadır.”* sözü, öğretisinin temel taşlarından (Makâlât, No:71: v. 17a-17b). Onun, *“hakiki derviş odur ki, kimsenin onu rencide etmesinden kırılmaz ve civanmerd odur ki kırılmaya müstehak olanı da kırmaz.”* (Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş Velî’nin Vasiyetnamesi/Kitâbu’l-Fevâid, 1959: 10) sözü de kötülüğe karşı iyilikle mukabelede bulunma anlayışının göstergesidir.

Yine ona göre, kendisini temizleyemeyen başkalarını da temizleyemez. Yani yıkayan temiz olmayınca yıkadığı da temiz olmaz. İnsanın pis olmasının sebebi ise içinde şeytan fiili bulundurmasıdır. Öyle ise içinde kin, haset, cimrilik, tamahkârlık, öfke, giybet, kahkaha, maskaralık ve bunca şeytan fiili olduğu halde suyla yıkanıp nasıl arı olunur. Ona göre böyle bir insan asla arnamaz ve bahsi geçen sekiz türlü nesneden birisi dahi bir kişide olsa bütün ibadeti boşa gider. Eğer bu sekiz nesnenin hepsi birden bir kişide olsa o kimse mutlaka şeytandır (Makâlât, No:71: v. 5b-6b).

Ona göre, kibrin kaynağı şeytan, alçakgönüllülüğün kaynağı ise Rahmân’dır. O hâlde ne zaman insana kibir gelse alçakgönüllülüğü ona havale etmelidir. Ne zaman da haset gelse ilmi ona havale etmelidir. Yine cimriliğin aslı şeytan, cömertliğin aslı Rahmân’dır. Ne zaman cimrilik gelse, insan cömertliği ona havale etmelidir (Makâlât, No:71: v. 31a-31b).

Öğretisinin temellerini Orta Asya coğrafyasından getiren Hacı Bektaş Velî, Anadolu’daki göçebe Türkmenlere onların anlayışı çerçevesinde bir takım hikâyeler, hikmetli sözler ve nasihatlerde bulunarak onların Müslümanlık anlayışları üzerinde etkili olmuştur.

Anadolu’da geniş kitlelere hitab etmiş olan dinî-tasavvufî-ekonomik bir teşkilat olan Ahilik’in kurucusu addedilen Ahi Evran ve Hacı Bektaş-ı Velî’nin birbirlerini sevdikleri ve sık sık görüştüğü de belirtilmektedir (Makâlât, No:71: v. 106b-110a).

Nitekim, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ilk müridlerinin âhilikle ilgileri sebebiyle bu ilişkinin bir uzantısı olarak sonraki yüzyıllarda kurulan Bektaşilik'teki tarikata giriş ayinleri, eşik öpme, kuşak bağlama merasimleri, aynı kâseden müştereken şerbet içme âdeti, kıyafetle ilgili teferruât, âyinlerde okunan dualar tamamıyla ahilikten iktibas edilmiştir.

Ayrıca Hacı Bektaş Veli'nin Ürgüp'te yaşayan Hristiyanlarla da ilişki içerisinde olduğu ve bunların ihtidasında önemli roller oynadığı bilinmektedir. Kaynaştırıcı ve bağdaştırıcı İslâm anlayışı neticesinde bölge Hristiyanları onu Aziz Charalambos olarak takdis etmişlerdir. Bunun dışında onun, irşad faaliyetlerinde bulunmaları için halifelerini Anadolu'nun farklı bölgelerine gönderdiği de bilinmektedir.

Makâlât, Kitâbu'l Fevâid, Şerh-i Besmele, Tefsîr-i Fatiha, Şathıyye, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Hurde-Nâme, Nesâyih-i Hacı Bektaş Veli, Üssü'l-Hakîka, Hadîs-i Erbaîn Şerhi ve Akâid-i Tarîkât adlı eserler ona izafe edilmektedir.

Eserlerinden hareketle Hacı Bektaş Veli'nin klasik anlamda salt akaid, kelam, fıkıh kaidelerini aktaran bir şahıs olmayıp itikat ve kulluğa dayalı esnek, hoşgörülü ve bağdaştırıcı esaslara dayanan bir öğretiyi temsil ettiği görülmektedir. Bu yönüyle onun, İslam tasavvuf geleneği içerisinde yer alan ve Yesevîlik felsefesini Anadolu'da canlandıran bir sufi olduğu görülmektedir.

Hacı Bektaş'taki dergâhı, vefatından sonra adına nispetle teşekkül eden Bektaşilik tarikatının merkezi konumuna gelmiştir. Buna mukabil, köyün nüfusu da 1485 tahrirlerine göre 189 nefere, 1530 tahrirlerine göre 253 nefere, 1584 tahrirlerine göre 828 nefere ulaşmıştır (Alkan, 2007: 956). Osmanlı döneminde de birçok şeyh burada postnişinlik makamına oturmuştur. Balım Sultan, Sersem Ali Baba ve Şeyh Mehmed Said Efendi bunlardan bazılarıdır.

Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinde Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı Vakfı ve senelik mahsulatının zaviyenin muhasebesine mahsus kılınmasıyla ilgili belgeler de bulunmaktadır (BOA, EV. MH., 2601/156-157; VGM Defter EV. d. 13085/5).

Günümüzde Nevşehir'e bağlı Hacıbektaş ilçesinde yer alan türbesi (Bkz. fotoğraf1) Türkiye'nin en önemli ziyaret yerlerindedir. Türbede, haftanın ve yılın belirli günlerinde çeşitli ziyaretler ve buna bağlı olarak birtakım uygulamalar yapılmaktadır.

Fotoğraf 1
(Hacı Bektaş Veli Türbesi/Hacıbektaş)

Ziyaretçiler, ziyaret esnasında müzenin dışındaki duvar ve eşikten itibaren, kapı eşiklerini, türbe duvarlarını öperek ve niyaz yani dua ederek içeri girmektedirler. Bu ritüel, Alevî-Bektaşî kültüründeki eşik öpme anlayışını yansıtmaktadır. Yine makama ve kişiye duyulan saygıdan dolayı eşığe basılmaz, içeri sağ ayakla girilir, geri geri çıkılır, eşik tekrar öpülür ve niyaz edilir. Türbe ziyaretinde İhlas ve Fatiha sureleri ile birlikte on iki imamın isimlerinin geçtiği dualar okunur. Hâlen Perşembe günleri önce Balım Sultan Türbesi'nden başlayarak daha sonra Hacı Bektaş Velî Türbesi'ne geçilen cem törenleri de yapılmaktadır (Metin Kahraman:37: Hacıbektaş Müzesi görevlisi).

b. Şeyh Turasan Velî

Neveşehir yöresinde *Horasan Ereni* olarak nitelendirilen bir diğer şahsiyet Şeyh Turasan Velî'dir. XIII. yüzyıl Anadolu'sunda bugün Tekke Dağı adı verilen bölgede yaşamıştır. Türkistan şeyhi Ahmet Yesevî'nin dergâhında yetişen pirlere biri olduğu ve Selçuklular döneminde Anadolu'ya gelen *Horasan Erenleri*'nden olduğu kabul edilmektedir. Ailesi hakkında malumat olmayan şeyhin isminin Tur Hasan veya Dur Hasan isminin birleşmesinden meydana geldiği tahmin edilmektedir. Kayseri ile Ürgüp arasındaki Tekke Dağı bölgesinde kurduğu tekkesinde, kendisine bağlı olan dervişleri ile birlikte ibadet, zikir ve ihtiyaçların temini ile meşgul olduğu, ayrıca yoldan geçen yolcuları ağırladığı, ihtiyaçlarını karşıladığı ve irşat ettiği de rivayet edilmektedir. Bölgedeki dağlarda tekkelerini kuran Şeyh Şabân-ı Velî, Şeyh Çoban gibi diğer velilerle birlikte, Hristiyanların yoğun olarak yaşadığı Kapadokya bölgesini faaliyet alanı olarak seçen Şeyh Turasan Velî'nin, Haçlı Seferleri ve Moğol istilası karşısında halka moral verdiği ve bu sıkıntılı dönemlerde Anadolu'nun savunulmasında büyük rol oynadığı da kabul edilmektedir. Selçuklu ailesinin de destek olduğu Şeyh Turasan Velî'nin dergâhı, I. Alaeddin Keykubad'ın hanımı, Hunat (Mahperi) Hatun tarafından yaptırılmış ve etrafındaki büyük arazi kendisine

vakıf olarak tahsis edilmiştir (BOA, EV.THR, 151/27; Çayırdağ, 2001: 3-10). Nitekim tekkenin Arapça kitabesinde: "Bu imaretin yapımı, Keykubad'ın oğlu büyük sultan, dinin ve dünyanın yardımcısı, Acem ve Arab sultanlarının sultanı, fethin babası, mü'minlerin emiri Keykubad'ın oğlu Fatih Keyhüsrev'in saltanatında Büyük Melike dinin ve dünyanın temiz hanımı hayır sahibi tarafından 640 senesinde imar edilmiştir." yazılıdır (Bkz. fotoğraf 2).

Fotoğraf 2
(Şeyh Turasan-ı Velî Tekkesi Kitabesi/
Başdere Kasabası/Ürgüp)

Horasan'dan geldiğini teyid eden bir rivayete göre de Şeyh Turasan, Konya Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad, zamanında Moğolların İran'a girmeleri üzerine İran'da bulunan Horasanlı birçok dervişle birlikte Anadolu'ya sığınmıştır. Alaeddin Keykubad bu dervişleri kabul etmiş, onlara misafirperverlik göstermiş, bir takım haklar tanıyarak onlara verimli topraklar vermiştir. İşte bu şeyhlerden biri olan Şeyh Turasan, Konya Selçuklu sarayında büyük bir itibar kazanarak sultanın mühürdârı; Şeyh Turasan'ın fazilet sahibi hanımı da Sultan'ın hanımının gözde nedimesi olmuştur. Daha sonra Alaeddin Keykubad bu yetmiş bin dervişin başka bir şeyhi olan Şeyh Çoban'ı Erciyes Dağı'nın yakınındaki verimli topraklara, Şeyh Turasan Velî'yi de şimdi kabrinin bulunduğu Tekke Dağı'nın tepesine yerleştirmiştir (Çayırdağ, 2001: 41-42). Horasan'dan gelerek bölgeye bir tekke kuran ve bu yolla İslâmiyeti yaymaya çalışan Şeyh Turasan Velî'nin, Kayseri Fatihi olarak kabul edilen ve I. Haçlı Seferi'nde büyük yararlıklar gösteren Kapadokya hâkimi Hasan Bey olduğu da ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımda olan Osman Turan'a göre, Hasan Bey'in adı ve türbesi Niğde'de aynen muhafaza edildiği hâlde, başka yerlerde o şeyh ve velî sıfatlarıyla Turasan olmuştur. Orta ve Batı Anadolu'da onun ismini taşıyan pek çok köyün varlığı da, yaygın bir dinî ve millî şöhrete sahip olduğunun göstergesidir (Turan, 1993: 130-131).

Osmanlı arşivlerinde Şeyh Turasan Velî'ye ait belgelerin olması da bu şahsiyetin tarihsel kimliğinin gerçekliğini ortaya koymaktadır. Nitekim Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Şeyh Turasan Vakfı ve mahsulat gelirleri ile ilgili birçok belge vardır (BOA, MVL, 21/20; BOA, EV.THR., 151/25). Aynı Çamardı kazasında da Şeyh Turasan'a ait bir zaviye ve vakfın olduğu ve zaviyedârının ise Şeyh İbrahim Efendi olduğu görülmektedir (BOA, MKT.NZD, 303/19). Yine sonraki dönemlerde onun soyundan gelenlerin halâ Ürgüp'te ikamet ettiğini de görmekteyiz. Sarıbaşzâde Mehmed Said Efendi ve oğlu Süleyman Rüşdü Efendi'ye ait kayıtlar bu bilgiyi doğrulamaktadır (BOA, DH, 195/407). Bir başka belgede de Şeyh Turasan evladından Şeyh Ahmed bin Abdullah bin Hüseyin adlı şahsiyetin mahkemeye verdiği ifadeden söz edilmektedir (BOA, C. EV., 128/6379).

Tekke Dağı olarak bilinen yerde yer alan ve içerisinde Şeyh Turasan'ın türbesinin de yer aldığı tekke(Bkz. fotoğraf 3), Kayseri sınırına dâhil olmakla birlikte

Fotoğraf 3
(Şeyh Turasan-ı Velî Tekkesi ve Türbesi/
Başdere Kasabası/Ürgüp)

mesafe olarak Ürgüp'e bağlı Başdere'ye çok yakın olması sebebiyle bölge halkı tarafından da sahiplenilmektedir. Halk tarafından "Tekke" adı verilen yapının orta kısmında bir seki, Şeyh Turasan Veli'nin sandukasının bulunduğu oda, mescit, iki adet çilehane ve 40 Şehitler odası yer almaktadır. Tekkenin dışındaki bahçede Şeyh Turasan Veli'nin müritlerine ait olduğu kabul edilen şehitlikler de bulunmaktadır.

Fotoğraf 4

Şeyh Turasan Veli'nin Erciyes Dağı'ndan Tekke Dağı'na attığına inanılan taş

Ayrıca yöre halkı, Şeyh Turasan Veli'nin, hâlen tekkenin önünde yer alan ortası delikli büyük siyah taşı, Erciyes Dağı'ndan atarak tekkenin yerini tayin ettiğine ve taşın düştüğü yere de "Durağım" dediğine inanmaktadırlar. Onun attığına inanılan taş, hâlen üzerindeki parmak izleriyle birlikte tekkenin giriş kapısının yanında yer almaktadır (Bkz. fotoğraf 4).

Şeyh Turasan ile ilgili halk arasında yaygın olan bir inanışa göre, Şeyh'in yedi kardeşinin olduğu, bunlardan birinin İncesu'da kabri bulunan Şeyh Şaban olduğu, diğerinin ise Omuzu Gürzlü olduğudur (Çayırdağ, 1980: 278).

Şeyh Turasan Veli ile ilgili halk arasında günümüze kadar anlatılagelen keramet ve menkıbeler de bulunmaktadır. Onunla ilgili bir rivayete göre, sultanlardan biri bu yöreden geçerken kendilerine erzak göndermesi için Şeyh Turasan'a haber gönderir. O da bir şinik buğday ile sultanın askerlerini doyurur (Günay vd., 2001: 52).

Hakkında anlatılan bir başka menkıbeye göre ise, Şeyh Turasan Veli, tekkesinin yanındaki bir yere asasını vurarak buradan su çıkartmıştır. Günümüzde bu yere köy halkı "Asa Suyu" veya "Asa Pınarı" adını vermektedir (Mehmet Dursun, 68, okuryazar, Başdere kasabası). Onun, günümüzde de bölge halkına yardım eden keramet sahibi bir veli olduğu inancı hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Nitekim tekkenin bulunduğu yerden kağnısıyla geçen bir köylüye mübarek bir zâtın yardım ettiği ve kağnıyı kurtardıktan sonra birden kaybolduğu şeklinde bir inanış bulunmaktadır. Bölge halkı bu zâtın Şeyh Turasan Veli olduğuna inanmaktadır (Mustafa Öncü, 66, okuryazar, Başdere kasabası).

Şeyh Turasan Veli'nin türbe kapısının kapatılsa dahi sürekli açık kaldığı, hayvanların bu tekkeye girmedikleri, vadide atına ve kendisine ait olduğuna inanılan ayak izlerinin görüldüğü şeklinde inanışlar da mevcuttur (Mehmet Okumuş, 63, okuryazar, Başdere kasabası).

Yakın döneme kadar yağmur dualarına çıkılan bir yer olan tekkenin çeşitli hastalıklara şifa verdiğine inanılmakta olduğu dileği olanların, çocuğu olmayanların, hastalığına şifa arayanların ziyaret ettikleri ve adak adadıkları söylenmektedir. Türbenin günümüzde özellikle Kayseri ve Nevşehir'den gelen ziyaretçiler tarafından ziyaret edildiği, daha çok askere gidecek olan gençlerin ziyaret ettiği ve her yıl Haziran ayının son pazar günü anma törenlerinin düzenlendiği de belirtilmektedir (Mustafa Ayaz, 28, okuryazar, Başdere kasabası).

c. Âşık Dede

Nevşehir'e bağlı Göre kasabasının güneyinde yer alan Aşıklı Dağ'ın üzerinde mezarı bulunan (Bk. fotoğraf 5) Âşık Dede'nin, bölgenin Türkleşmesi ve İslâmlaşmasına katkıda bulunan erenlerden birisi olduğuna inanılmaktadır. Günümüzde mezarının da bulunduğu Aşıklı Dağ civarındaki Nernek adlı ören yerine gelecek burada faaliyetlerde bulunduğu ve ölümünden sonra da bu dağın zirvesine gömüldüğü anlatılmaktadır. Burada bulunan dağın da onun ismine nispetle Aşıklı Dağ olarak isimlendirildiği kabul edilmektedir.

Fotoğraf 5

(Âşık Dede Mezarı/Göre Kasabası Merkez)

Osmanlı arşivlerinde bu şahsiyetin tarihi kimliğini doğrulayan belgelere rastlamak mümkündür. Bunlardan biri Âşık Dede türbesinin türbedarlığı ve tamiratı ile ilgili bir kayıttır (BOA, EV.MH, 843/67). Diğer kayıtlardan biri, yine Âşık Dede türbedarlığının Uçhisarlı Hüseyin Halife uhdesine verildiğine dair i'âm (BOA, EV.MKT., 173/162) ve beratlarıdır (BOA, EV.MKT., 154/80).

Âşık Dede ile ilgili yöre halkının sözlü gelenek çerçevesinde aktardığı bazı söylenceler vardır. Bunlardan birine göre, Âşık Dede yöreden bir süreliğine Konya taraflarına ayrıldığı sırada bu bölgede su sıkıntısı olunca köy halkı burayı terk etmişlerdir. Geride sadece bir kalburun içinde tek kanadı olan bir güvercin bırakmışlardır. Bir ayağı topal olan Âşık Dede'nin, geri döndüğünde bu durumu gördüğü ve tek kanatlı güvercin bırakmakla kendisine "Sen topalsın, bizimle gelemezsin." mesajının verildiğini anlayarak burada yalnız kaldığına inanılmaktadır (Mustafa Dalkılıç, 61, Okuryazar, Göre kasabası).

Eskiden mezar taşında yeşil bir kavuk olduğu belirtilen Âşık Dede'nin mezarı olduğuna inanılan yer, günümüzde yıkık vaziyette ve etrafı taşlarla çevrilidir.

d. Baba Yusuf

Baba Yusuf'un Horasan'dan bu bölgeye gelen yedi kardeşten biri olup, bugünkü Nevşehir Derinkuyu ilçesine bağlı Doğala köyünün kuzeydoğusundaki Erdaş Dağı civarında yaşadığı şeklinde bir inanış vardır. Diğer kardeşlerinin ise Âşık Dede, Hicim Baba, Ese Dede, Karaşık Dede ve Ramazan Dede olduğu kabul edilmektedir.

Baba Yusuf'un buraya yöre halkına İslamiyeti anlatmak için günümüzde Özbekistan sınırlarında yer alan Taşkent veya Buhara bölgesinden geldiğine inanılmaktadır. Baba Yusuf'un Erdaş Dağı'nda tarımla uğraştığı, sabanının demirinin bronzdan olduğu, sabanını çeken hayvanların geyik olduğu, esasının kendi başına dik durduğu ve bazen yılan şekline dönüştüğü, sabanının ve geyiklerinin kendi başlarına çalıştıkları şeklindeki rivayetler, sözlü gelenek çerçevesinde anlatıla gelmiştir.

Baba Yusuf'un Hasan Dağı'na adını veren Hasan Ağa ile irtibat kurduğu da söylenmektedir. Bu iki şahsın birbirlerinden dua dileyerek özellikle kuraklık dönemlerinde kerametleriyle yağmura vesile oldukları şeklinde bir inanış da vardır (Recep Damgacı, 54, okuryazar, Doğala köyü).

Fotoğraf 6
(Baba Yusuf Mevkii/Özyayla Köyü)

İhtiyat kaydı şartıyla, bölge halkının bugün Aksaray'da türbesi bulunan ve Somuncu Baba olarak bilinen Hamîd-i Aksarâyî'nin oğlu olan Baba Yusuf Hakiki ile söz konusu Baba Yusuf arasında bir bağlantı kurmuş olabilecekleri de düşünülebilir. Nitekim Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan bir belgede Nevşehir'de Baba Yusuf Hakiki Vakfı adıyla bir vakıftan söz edilmektedir (VGM Defter, 4162/105) Mezarının

Erdaş Dağı'nda veya Özyayla köyüne bağlı Baba Yusuf adı verilen mevkide (Bk. fotoğraf 6) olduğuna inanılmaktadır. Erdaş Dağı adlandırmasının da "er" veya "eren" kelimesinden hareketle Baba Yusuf'a nispet edildiği söylenmektedir (Himmet Ertaş, 85, okuryazar, Suvermez köyü). Baba Yusuf adı verilen mevkinin tarihi İpek Yolu'nu gören eski bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir (Yaşar Akbaş, 42, okuryazar, Özyayla İlköğretim Okulu öğretmeni). Nitekim bölgede bulunan Taş Kale gibi harabeler de bunu desteklemektedir.

E. Hasan Dede

Hasan Dede'nin Acıgöl'e bağlı Yuva köyüne Selçuklu döneminde Horasan'dan gelen erenlerden biri olabileceği tahmin edilmektedir (Bk. fotoğraf 7). Bu düşüncenin sebepleri ise şunlardır: Yörede Hz. Peygamber soyundan geldiğine inanılan biri olduğu inancı, bölgenin köy halkı tarafından evliyalara diyarı olarak bilinmesi, buradaki türbenin bölgenin mescit, aşevi ve türbeden oluşan en eski külliyesi olması ve bu yapının 800-900 yıllık bir Selçuklu eseri olması.

Fotoğraf 7
(Hasan Dede Türbesi/Yuva Köyü/Acıgöl)

Türbenin içinde yer alan mezarının baş tarafında bulunan mezar taşında "*Hasan Dede Ruhuna Fatıha*" yazılıdır. Şu an itibarıyla bu külliyenin ayakta kalan tek yapısı türbe kısmıdır. Türbenin kitabesi yoktur. Türbe, bu bölgede bulunan Selçuklu eseri Alayhan Kervansarayının yapı özelliklerini yansıtmakta ve bu kervansarayla çağdaş olduğu düşünülmektedir (Menekşe, 2005: 38).

Osmanlı arşiv kayıtlarında Tatlar İni (Manavi) ile birlikte ele alınan Yuva köyünün XV. yüzyılda Bektaşlılar tarafından ekilen ve Bektaşlı aşiretine bağlı bir mezra olarak geçmesi, burada yatan şahsiyetin bu aşiretin öncülerinden olabilecek bir eren tiplmesi olduğunu akla getirebilir (Beldiceanu, 2010:136).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde ise "Aksaray Acıpınar karyesi Haseki Sultan Vakfı'ndan Hasan Dede Zaviyesi" ve bu zaviye için zaviyedâr atamalarıyla ilgili kayıtlar yer almaktadır (VGM Defter, 1770/15; BOA, EV.MH, 372/297; BOA, EV. MH. 372/407). Bu belgelerin dışında kaynaklarda Türkiye Selçukluları döneminde Aksaray civarında hüküm süren Hasan Bey adlı bir emirden bahsedilmektedir. Hasan Bey'in, Haçlı Seferleri esnasında, daha sonra kendi adıyla anılacak olan Hasan Dağı'nın eteklerinde çarpışırken 1109 yılında şehit olduğu ve küffara karşı gösterdiği kahramanlıklara ithafen türbe ve ziyaretgahlarının kurulduğu bilinmektedir (Turan, 1953: 546-547; Demirkent:1996,15). İşte aynı coğrafyaya ait bu bilgi, belge ve isim benzerliğinden hareketle buradaki zaviyenin Hasan Bey adına yapılmış olabileceği ihtimali akla gelmektedir.

Türbenin bulunduğu Tekke mevki adı verilen bu bölgeye eskiden yağmur duası için çıkıldığı, köy içinden ve dışından gelen ziyaretçilerin burada adak için kurbanlar kestikleri belirtilmektedir. Ayrıca özellikle sara ve felç gibi hastalığı

olanların şifa için türbeye geldikleri, burada yatarak sabahladıkları ve eskiden burada bulunan bir çalıda dilek amaçlı bez bağladıkları söylenmektedir. Türbede yatan şahısla ilgili eskiden olağanüstü olayların da gerçekleştiği anlatılmaktadır. Gece olduğunda köyün hayvanlarını burada yatıran çobanların burada ezan okunduğunu duydukları söylenmektedir (Remzi Akat, 82, Okuryazar değil, Yuva köyü; Ahmet Eroğlu, 85, Okuryazar değil, Yuva köyü).

F. Halil Dede/Baba

Fotoğraf 8
(Halil Dede Türbesi/Aktepe/Ürgüp)

Halk arasında, Horasan'dan gelen yedi kardeşten biri olduğuna ve Anadolu Selçuklu Devleti ile Beylikler dönemlerinde yaşadığına inanılmaktadır (Elmacı, 2008: 60). "Dedenin Türbesi" olarak da bilinen türbesi, Ürgüp'ün kuzeybatısında bulunan Ak Tepe'dedir (Bk. fotoğraf 8). Mezar taşında "Mücabil Halil" yazılıdır. Türbesinin yapı itibarıyla de eski olması Horasan Ereni olma olasılığını arttırmaktadır.

Osmanlı arşiv kayıtlarında, Ürgüp yakınlarında Akdağ(Akdam) Zaviyesi şeklinde bir ifade geçmektedir. Söz konusu kayıtlar, Esad Ağazâde Ürgübî Seyyid Ahmed'in dedesinden kalan ve kendi tasarrufunda olan Akdağ Zaviyesi arazisini Salih adlı kişiye beş sene müddetle ilzâm ettiği ve araziyi fuzulî yere zabt ve rabt eden Osman adlı sipahinin müdahalesinin men edilmesine dair isteği üzerine verilen i'lam ile ilgilidir. Burada geçen Akdağ(Akdam) Zaviyesi ve bu zaviyeye ait arazinin dededen kalma olması söz konusu zaviyenin varlığını doğrular niteliktedir (BOA, C. EV, Dosya No: 626/31582; BOA, C. EV, Dosya No: 597/30149).

Türbede yatan kişiyle ilgili olarak anlatılan bir olaya göre, buradan geçen bir kervana haydutlar saldırınca kervandakiler korunmak için Halil Dede'nin yanına kaçmış, o da rahatsız edildiği için kızmış ve "Taş olun." diye beddua etmiştir. Bu esnada buradan kaçan haydutların taş kesildiğine inanılmaktadır (Türkmen, 1999: 213).

Nevşehir yöresinde sözlü kültüre bağlı olarak halk söylenceleri ile günümüze ulaşan fakat herhangi bir arşiv kaydına rastlayamadığımız diğer şahsiyetler ise Hicim Baba, Ese Dede, Ramazan Dede, Karaşık Dede, Şeyh Mehmed/Sofu Dede ve ismi bilinmeyen bir Dede'dir.

Örneğin Hicim Baba'nın da bu bölgenin Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli rol oynayan önderlerden/evliyâdan biri olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca Horasan'dan gelen yedi kardeşten biri olduğuna inanılmakta, diğer kardeşlerinin Âşık Dede, Ese Dede, Ramazan Dede, Karaşık Dede ve Baba Yusuf olduğu kabul edilmektedir (Derviş Köybaşı, 81, Okuryazar, İcik köyü; Tayyar Köybaşı, 46, Okuryazar, İcik köyü).

Asıl adının İcik Dede, İcip Dede veya Ahmet Efendi olduğu, daha sonradan bu adla anıldığı kabul edilmektedir (Bahattin Serçelik, 77, Okuryazar, İcik köyü; Tayyar Köybaşı, 46, Okuryazar, İcik köyü).

Nevşehir Merkez'e bağlı İcik köyünde bulunan türbe yapısının (Bk. fotoğraf 9) da, oldukça eski olduğu ve Damat İbrahim Paşa zamanında yaptırıldığı aktarılmaktadır. Anlatılanlara göre, mezarı yol altında kalan Hicim Baba, Damad İbrahim Paşa'nın rüyasına girerek yerinin belirlenmesini istemiştir. Bunun üzerine de dönemin sadrazamı rüyasında gördüğü mevkiye bu şahsiyetin türbesini yaptırmıştır. Türbenin duvarında "*Hicim Baba Türbesi, Damat İbrahim Paşa Hayratı*" yazılıdır.

Fotoğraf 9
(Hicim Baba Türbesi/İcik Köyü/Merkez)

Türbedeki esasının/tokmağının da çok eski olduğu ve bu asanın yakın zamana kadar çocuğu olmayanlara veya akli dengesi bozuk olanlara şifa için kullanıldığı belirtilmektedir. Ayrıca bu tokmağa da kutsiyet atfedilmekte olup, zarar verenlerin başlarına bir takım sıkıntılar getirdiğine inanılmaktadır (Bahattin Serçelik, 77, Okuryazar, İcik köyü).

Yine yakın zamana kadar "*Akıl Veren Baba*" olarak da adlandırılan bu şahsiyetin akıl hastalarına şifa dağıttığı inancından hareketle, çevre köy, kasaba ve illerden buraya akıl hastalarının getirilerek geceleyin türbe içerisine yatırıldığı söylenmektedir (Tayyar Köybaşı, 46, Okuryazar, İcik köyü).

Ese Dede de Nevşehir'in Acıgöl ilçesine bağlı Tepeköy köyünde Horasan'dan gelen evliyalardan olduğuna ve yöre halkına İslamiyet'i anlattığına inanılan yedi kardeşten biridir. Köyün kuzeybatısındaki bir tepede mezarı bulunan Ese Dede'nin duvarla çevrili olan mezarında (Bk. fotoğraf 10), üzerinde yazı bulunmayan bir mezar taşı da bulunmaktadır.

Fotoğraf 10
(Ese Dede Mezarı/Tepeköy Köyü/
Acıgöl İlçesi)

Fotoğraf 11
(Ramazan Dede Mezarı/Tepeköy Köyü/
Acıgöl İlçesi)

Fotoğraf 12
(Karaşık Dede Mezarı/Tepeköy Köyü/
Acıgöl İlçesi)

Bölge halkı, kerametlerine inandığı bu şahısla ilgili rivayetler de anlatmaktadır. Bunlardan biri, Tatların kasabasından kış günü yaya olarak yola çıkan ve yolda tipiye yakalanarak bu mezara sığınan bir kişinin, sabah uyandığında çevresi karla örtülü olmasına rağmen mezarın sıcaklığının sabaha kadar kendisini donmaktan kurtardığıdır (Nuri Vural, 86, Okuryazar değil, Tepeköy köyü; Osman Altay, 81, Okuryazar değil, Tepeköy köyü). Ayrıca bölgenin, doğal afetlerden bu mezar sayesinde kurtulduğuna da inanılmaktadır.

Yöredeki bir diğer şahsiyet ise Horasan'dan gelen 'alp' tipli evliyalardan olduğuna inanılan Ramazan Dede'dir. Nevşehir'e bağlı Tepeköy köyünün güneyinde bir tarla içerisinde mezarı (Bkz. fotoğraf 11) bulunmaktadır. Mezarında mermerden yapılmış bir mezar taşında 'Besmele' ile birlikte "Horasandan gelen 70 bin evliyanın sancaktarlarından Ramazan Dede Ruhuna Fatiha" yazılıdır.

Daha önce köyün güneybatısında yer alan mezarının, köylülerden birinin rüyasına girerek burada rahatsız edildiğini belirtmesi üzerine şimdiki yerine nakledildiği belirtilmektedir. Yöre halkı, Ramazan Dede'nin de bir takım kerametleri olduğuna inanmaktadır. Bu kerametlerden biri, hala geceleri ezan okuduğu şeklindedir (Hacı Osman Özcan, 56, Okuryazar, Tepeköy köyü).

Yine Horasan'dan gelen yedi kardeşten biri olduğuna inanılan Karaşık Dede de halk arasında 'alp' karakterli bir eren olarak ön plana çıkmaktadır. Bu özelliğini kendisine ait günümüze ulaşmayan bir sancağının olduğu bilgisinden öğrenmekteyiz.

Mezarı Tepeköy köyünde eski yerleşim yerinin güneybatısındaki mezarlıkta yer almaktadır. Mezar taşının üzerinde "Karaşık Dede Ruhuna Fatiha" yazılıdır (Bk. fotoğraf 12).

Köy halkı, Karaşık Dede'nin, içinde kendisine ait bir sancağı da bulunan köyün eski camisinin değerli eşyalarını, namaz vakti dışında minareden ezan okuyarak, mumları yakarak veya cami içinde sesli şekilde Kur'an okuyarak soyulmaktan kurtardığına inanmaktadır. Eskiden dilekte bulunmak için Karaşık Dede'nin günümüze ulaşmayan bu sancağının üzerine tülbent bağlanıldığı ve yağmurda ıslanan sancak kumaşının şifalı olduğuna inanıldığı da aktarılmaktadır (Hacı Osman Özcan, 56, okuryazar, Tepeköy köyü).

Türbesi (Bk. fotoğraf 13), Ürgüp'e bağlı Sofular köyünde bulunan ve yöre insanı tarafından 'Sofu Dede' ve 'Dede Efendi' isimleriyle de bilinen Şeyh Mehmed Dede'nin ise hangi dönemde yaşadığı ve nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte Horasan'dan gelen erenlerden olduğuna inanılmaktadır. Şeyh Mehmed Dede'nin iki kardeşi daha olduğu ve kardeşlerinden birinin mezarının köyde bulunan Erenler Tepesi'nde, diğerinin de Evliya Tepesi'nde olduğu kabul edilmektedir. Sofu Dede'den dolayı köyün "Sofular" adını aldığı söylenmekte ayrıca Sofu Dede'nin köyün kurucusu olduğuna inanılmaktadır (Mustafa Sekman, 90, okuryazar, Sofular köyü).

Son olarak Ürgüp ilçesine bağlı Karacaören köyünde yöre halkının "Dede" olarak isimlendirdiği ve hakkında kesin bir bilgi olmayan bir türbenin türbe yapısından ve mezar taşının üzerinde sonradan yazıldığı

Fotoğraf 13
Sofu Dede Türbesi/Sofular Köyü/
Ürgüp)

Fotoğraf 14
(Dede Türbesi/Karacaören Köyü/Ürgüp)

anlaşılan 1249 tarihinin yazılı olmasından hareketle türbede yatan kişinin XIII. yüzyılda bölgeye gelen Horasan Erenlerinden birisi olabileceğini akla getirmektedir (Bk. fotoğraf 14).

Nitekim yöre halkı da burada yatan kişinin Şeyh Turesan Velî ile birlikte bu bölgeye Horasan'dan gelen yedi kardeşten biri olduğuna inanmaktadır (Ahmet Özer, 55, Okuryazar, Başdere kasabası).

Yöre halkı, bu şahsiyetin yaşadığı dönemle ilgili birtakım kerametler anlatmaktadır. Bunlardan birine göre o, aynı zamanda çiftçilikle de uğraşır. Ekinlerini biçme zamanı geldiğinde kendisinin tarlada olmadığı bir gün bölgedeki diğer Horasan Erenleri/Tekke Dağı ve civardaki kardeşleri, ona yardım etmek maksadıyla ekinlerini toplarlar. Dede, bu durumu görünce üzülür. Bunun sebebini sorduklarında ise, arpaları yolmak için her elini attığında Allah'ı zikrettiğini ve kardeşlerinin kendisini bundan mahrum ettiklerini belirtir. Bunun üzerine Dede dua eder ve ekinler tekrar eski hâline döner (Mustafa Şahin, 75, Okuryazar, Başdere kasabası).

Sonuç

Neşehir bölgesinde Horasan Ereni olarak ön plana çıkan söz konusu şahsiyetlerin daha çok köy ve kasaba gibi yerleşim yerlerine gelerek bu bölgelerde irşad faaliyetinde buldukları anlaşılmaktadır. Halk arasında kerametleriyle, menkıbeleriyle ön plana çıkan bu Türkmen dervişlerinin tipik bir medrese ulemâsından daha farklı bir öğretiyi temsil ettikleri ve daha çok İslâmiyet'in basit, sade ve mistik yönünü aktaran bir pozisyonda oldukları da görülmektedir.

Bu zümrelerin syncrétiste (bağdaştırmacı) bir yapıya sahip olmaları, kırsal kesimde yaşayan Türkmen kitlelerinin yanı sıra Hristiyan ahali üzerinde de kolay ve uzlaştırıcı bir yakınlaşmayı sağlamış, bu durum bölge halklarının ihtidalarını kolaylaştırmıştır (Ocak, 1981: 41).

Bu zümrelerin Müslümanlığın Sünni yönünü temsil edip etmedikleri bir başka tabirle ortodoks (cemaat içi) olup olmadıkları yönünde değerlendirmeler de bulunmaktadır. Bu zümrelerle ilgili olarak yapılan çalışmaların bir kısmı bunların Yesevî ve Haydarîlerden müteşekkil bir zümre olduğunu; bir kısmı Kalenderîlik'e mensub olduklarını; bir kısmı ise akideleri bozuk serseri dervişler olduklarını iddia etmektedirler.³ Söz konusu zümrelerin genellikle Anadolu halk İslamı'nın özellikle kırsal bölgelerde şekillenmesinde etkili olan Yesevî, Vefâî, Kalenderî veya Nakşibendî gibi tarikatlardan birine bağlı oldukları görülmektedir. Bu açıdan bölgeye gelen dervişler, zühde dayalı mistik bir hayat tarzını uygulayan ve öğütleyen kimseler olabileceği gibi, problemlî, akideleri bozuk, kötü alışkanlıkları olan hatta halkın bilgisizliğinden ve saflığından yararlanan derviş kılıklı dilenci veya çingene

zümreleri gibi daha marjinal kimlikler de olabilmektedir. Fakat bu zümreler ile ilgili genel kabul, tamamının İslam dini içerisinde yer alan farklı dinî-sosyal cemaatler/şubeler olduklarıdır.

Barkan da, bütün Rum abdallarının her zaman ve her yerde dilencilerden, serseri ve çingene dervişlerden ibaret olduğunu farzetmenin doğru bir yaklaşım olmayacağını, bu dervişlerin çıplak gezen, esrar yiyen, kaşlarını, saç ve sakallarını tıraş eden, vücutlarında yanık yerleri ve dövmeleleri olan serseri dervişlerden farklı olduğunu belirtmektedir (Barkan 1942: 285).

Bu şahsiyetlerin günümüzde Sünni ve Alevi-Bektaşî kesimlerce sahiplenilmesi de, Anadolu'ya geldiklerinde günümüz yöre halklarının ataları tarafından kabul gördüklerinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Horasan Erenleri ile ilgili öne çıkan hususlardan biri de, farklı kimlikleri aynı anda üzerlerinde taşıyabilmeleridir. Bu erenler irşad faaliyetlerinde bulunan bir derviş olmakla birlikte, bulunduğu yöre insanına tedavi hizmeti veren bir şifa verici/ocak ve yeri geldiğinde Anadolu fetih hareketlerine iştirak eden bir alp-eren/gazi olabilmektedirler.

Buraya kadar bahsi geçen şahsiyetlerden özellikle Hacı Bektaş Veli, Şeyh Turesan-ı Veli ve Halil Dede ile ilgili Osmanlı arşivlerinde ve dönemle ilgili kaynaklarda malumat olmakla birlikte diğer şahsiyetler daha çok sözlü gelenek çerçevesinde günümüze kadar isimleri ulaşan kimselerdir. Diğer şahsiyetlerle ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde herhangi bir kayıta rastlanmamıştır. Bu durum, isimlendirmelerdeki yanlışlık veya yanlış okumadan veya adı geçen şahsiyetlerin isimlerinin yanlış olmasından kaynaklanabilir. Özellikle sözlü geleneğe dayalı aktarımlarla günümüze kadar taşınan ikinci gurup şahsiyetlerin *Horasan Ereni* olup olmadıkları bu yönüyle şüpheli olmakla birlikte, Nevşehir ve yöresinde yaşamış olan veya yaşadığına inanılan bu şahsiyetler, en azından bölge halkının zihninde yer alan *Horasan Ereni* imajını ortaya koymaktadır. Bölge halkları atalarının Türkleşmesi ve İslamlaşmasında bu zümrelerin de etkili olduğuna inanılmaktadır.

Adı geçen erenlerle ilgili olarak bir diğer önemli nokta da bunların Horasan'dan bu bölgeye gelen yedi kardeşten biri olduklarıdır. Bu bağlamda yedi kardeşin, birbirine yakın bölgelerde bulunan Halil Dede, Âşık Dede, Hicim Baba, Baba Yusuf, Ese Dede, Karaşık Dede ve Ramazan Dede olabilecekleri akla gelmektedir.

Çalışmamız, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde kaynaklara ulaşabildiğimiz ölçüde bir tespit ve derleme mahiyetinde olup evliya söylenceleri bağlamında oluşan sözlü gelenekle günümüze kadar birçoğunun isimleri ve kerametleri anlatılabilen bu dervişlerle ilgili Nevşehir Şer'iyye Sicilleri, Hurufât

Defterleri ve Tapu Tahrir Defterleri kısacası dönem ve yöre ile ilgili Osmanlı dönemi kaynaklarının tamamı taranarak yapılacak daha geniş çaplı araştırmaların, bunların yaşadıkları dönemleri, kimliklerini ve Anadolu halk İslâmı üzerindeki etkilerini tespit etmek açısından bu ön çalışmaya katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

Sonnotlar

¹ Yöre insanının, zikrettiğimiz tekke, türbe ve yatırlarla ilgili ziyaret ritüelleriyle ilgili olarak bkz. Serap Kozan.(2009). Nevşehir ve Yöresindeki Ziyaret Yerleri. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Çalışmamızda zikrettiğimiz kaynak kişilerden bir kısmıyla, yukarıda adı geçen tezin oluşum safhası döneminde çalışmamızla ilgili mülakatta bulunulmuştur.

² Hacı Bektaş Veli'nin Osmanlı soyundan gelen birileriyle görüşüp görüşmediği yönündeki iddialarla ilgili bir çalışma için bkz. Metin Ziya Köse. (2009). Yeniçeri Ocağının Bektaşileşmesi Süreci ve Yeniçeri-Bektaşî İlişkileri. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli. Ankara. Sayı: 49: 198-201.

³ Söz konusu yaklaşımlarla ilgili olarak daha çok Fuad Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı ve A. Yaşar Ocak'ın değerlendirmeleri görülmektedir. Konuyla ilgili adı geçen araştırmacıların şu eserlerine bakılabilir: M. Fuad Köprülü. (1987). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 46-59; M. Fuad Köprülü.(1989) "Abdal". Edebiyat Araştırmaları 2. İstanbul: Ötüken Yayınları: 362-417; Abdülbaki Gölpınarlı.(1961) Yunus Emre ve Tasavvuf. İstanbul: Remzi Kitabevi: 47; Süleyman Uludağ-Orhan F. Köprülü.(1988) "Abdal". İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı: 59-62; Ahmet Yaşar Ocak. (2000). Babailer İşyanı. İstanbul: Dergâh Yayınları: 62-76; Ahmet Yaşar Ocak. (1999). Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süfilik Kalenderiler(XIV.-XVII. yüzyıllar). Ankara: Türk Tarih Kurumu: 79-87.

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Topkapı Sarayı Müdürlüğü Arşivi, Dosya No: 4817/1(19 Cemâziyelevvel 1199-30 Mart 1785)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İ.DH. Dosya No: 58/2856(20 Rabî'ülevvel 1258-1 Mayıs 1842)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi. MVL, Dosya No: 21/20(11 Cemâziyelâhîr 1264-15 Mayıs 1848)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi. DH, Dosya No: 195/407(29 Zilhicce 1272-31 Ağustos 1856)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi. C.EV. Dosya No: 626/31582(25 Rebi'ülâhîr 1194-30 Nisan 1780)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi. MKT.NZD. Dosya No: 303/19(4 Receb 1276-27 Ocak 1860)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi. C.EV. Dosya No: 128/6379(29 Şevval 1216-4 Mart 1802)

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, EV.MH, Dosya No: 843/67(7 Cemaziyelahir 1278-10 Aralık 1861)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, EV. MH., 2601/156-157(29 Kanunievvel 1298-10 Ocak 1883)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, EV.MH, 372/297(25 Safer 1268-20 Aralık 1851)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, EV. MH. 372/407(25 Safer 1268-20 Aralık 1851)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, EV.MKT., 173/162
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, EV.MKT., 154/80(20 Cemaziyevvel 1278-23 Kasım 1861)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, EV.THR, 151/27(23 Cemaziyelahir 1261-29 Haziran 1845)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, EV.THR., 151/25(17 Safer 1260-8 Mart 1844)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. C.EV. Dosya No: 597/30149(29 Zilhicce 1196-5 Aralık 1782)
- Vakıflar Genel Müdürlüğü, VGM Defter, 4162/105(R. 3 Eylül 327)
- Vakıflar Genel Müdürlüğü, VGM Defter, 1770/15
- Vakıflar Genel Müdürlüğü, VGM Defter EV. d. 13085/5(19 Rebiulahir 1264-25 Mart 1848)

B. Yazmalar:

- Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî Efendimizin Nesl-i Pâkîleri*. Süleymaniye Kütüphanesi. Yazma Bağışlar. No. 67/2.
- Velâyetnâme-i Hacı Bektaş Velî, müstensih. Derviş Ali Girîdi(H.1177/M.1764). Hacı Bektaş Yazma Eserler Kütüphanesi. No: 119.
- Makâlât-ı Hacı Bektaş Velî, müstensih. İbrahim b. Ali Efendi(H.1304-M.1886). Hacıbektaş Yazma Eserler Ktp. No: 71.

C. Araştırma ve İnceleme Eserleri:

- Abdurrahman Câmî*. (1993) *Nefehâtu'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*. (tercüme ve şerh. Lâmi'î Çelebi). İstanbul: Marifet Yayınları.
- Ahmed Eflakî.(1980). *Menâkıb al-Ârifin*. c. I. (yay. Tahsin Yazıcı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ALKAN, Mustafa. (2007). “Hacı Bektaş Zâviyesi Vakıfları (XVI. Yüzyıl)”, 2. Uluslar arası Türk Kültüründe Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı, c. 2. Ankara: 955-968.
- Âşıkpaşazâde. (2007). *Tevârih-i Âl-i Osman*. (haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç). İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.
- BARCAN, Ömer Lütfi. (1942) “Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler”. *Vakıflar Dergisi*. c. 2. Ankara: 279-304.

- BELDICEANU, Irene,(2010). “Osmanlı Tapu-Tahrir Defterleri Işığında Bektaşiler(XV-XVI. Yüzyıllar). Çev. İzzet Çıvgın. *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. Sayı:3. Almanya:130-187.
- ÇAYIRDAĞ, Mehmet. (2001). *Şeyh Turesan Velî Hazretleri*. Kayseri: Netform Matbaacılık.
- ÇAYIRDAĞ, Mehmet. (1980).“Kayseri'nin İncesu İlçesinde Şeyh Turesan Zaviyesi”. Belleten. c. XLIM : 271-278.
- DEMİRKENT, Işın.(1996), *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*. Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- ELMACI, Osman. (2008). *Ürgüp Tarihi*. Ankara: Ürün Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki. (1995) *Vilâyetnâme Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş Velî*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜNAY, Ünver vd. (2001). *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması-Kayseri Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Hacı Bektaş Velî*. (tarih yok). *Makâlât*. (haz. Esad Coşan). Ankara: Seha Neşriyat.
- Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin Vasiyetnamesi(Kitâbu'l-Fevâid)*. (1959). (haz. İ.Ö.). İstanbul: Dizerkonca Matbaası.
- Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*. (2007). *Besmele Tefsiri*. (haz. Hamiye Duran). Ankara: Türkiye Diyet Vakfı Yayınları.
- KOZAN, Serap. (2009). *Nevşehir ve Yöresindeki Ziyaret Yerleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. (1987). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. (1979). “Bektaş, Hacı Bektaş Velî”. *İslam Ansiklopedisi*, c. II: 461-464. İstanbul.
- KÖSE, Metin Ziya. (2009). “Yeniçeri Ocağının Bektaşileşmesi Süreci ve Yeniçeri-Bektaş İlişkileri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî*. Ankara. Sayı: 49: 198-201.
- Mecdi Mehmed Efendi. (1989) *Şakâik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri Hadâiku's-Şakâik*. (haz. Abdulkadir Özcan). c. I. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- MÉLİKOFF, Iréne. (2008) *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- MENEKŞE, Soner. (2005). “Duyarlılıklar”. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları*. 1/2: 38. Nevşehir.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1981), “Bazı Menâkıbnâmelere Göre XIII-XV. Yüzyıllardaki İhtidâlarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü. *Osmanlı Araştırmaları II*: 31-42. İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1994) “Hacı Bektaş Velî”. *İslâm Ansiklopedisi*. c. 14: 455-458.

İstanbul.

- OCAK, Ahmet Yaşar. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfilik Kalenderiler* (XIV-XVII. Yüzyıllar). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- OCAK, A. Yaşar. (2000). *Babailer İsyanı* (Aleviliğin Tarihsel Altyapısı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- OLGUNLU, Ali Canip. (2009). *Tales'ten Mevlana'ya Diojen'den Hacı Bektaş-ı Veli'ye Anadolu'nun Düşünce Mimarları*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Oruç Beğ Tarihi*. (2008). (haz. Necdet Öztürk). İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- ÖZKÖSE, Kadir. (2003). "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. VII, sayı: 1, Sivas.
- ΠΑΠΑ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (1913), ΣΑΛΑΝΑΜΕ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ.
- SEVİM, Ali. (2000). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- SÜMER, Faruk. (1964). "Oğuzlar". İslam Ansiklopedisi. C. 9, İstanbul: 378-387.
- SÜMER, Faruk. (1980). *Oğuzlar* (Türkmenler). İstanbul: Ana Yayınları.
- Şemsettin Sâmî. (1996). *Kâmûsu'l-A'lâm*. c. II. Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- TOGAN, Zeki Velidi. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- TURAN, Osman. (1953). "Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Dair Bir Kaynak: Fustatu'l-adele fi Kav'âidi's-Saltana". 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı. İstanbul: 531-564.
- TURAN, Osman. (1993). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- TURAN, Osman. (1993). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*. c. II, İstanbul: Turan Neşriyat.
- TÜRKMEN, Kemal Talih. (1999) *Bilinmeyen Kapadokya'dan Bir Kesit Ürgüp*. Ankara: Ürün Yayınları.
- YANMAZ, Dilek. (2008). *Himmet Dede* (Horasan Ereni). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kaynak Kişiler

- Ahmet Eroğlu, 85, Okuryazar değil, Yuva köyü.
Ahmet Özer, 55, Okuryazar, Başdere kasabası.
Hacı Osman Özcan, 56, Okuryazar, Tepeköy köyü.
Himmet Ertaş, 85, Okuryazar, Suvermez köyü.
Mehmet Dursun, 68, Okuryazar, Başdere kasabası.
Mehmet Okumuş, 63, Okuryazar, Başdere kasabası.

- Mustafa Ayaz; 28, Okuryazar, Başdere kasabası.
Mustafa Dalkılıç, 61, Okuryazar, Göre kasabası.
Mustafa Oflaz; 72, Okuryazar, Sofular köyü.
Mustafa Öncü, 66, Okuryazar, Başdere kasabası.
Mustafa Sekman, 90, Okuryazar, Sofular köyü.
Mustafa Şahin, 75, Okuryazar, Başdere kasabası.
Nuri Vural, 86, Okuryazar değil, Tepeköy köyü.
Osman Altay, 81, Okuryazar değil, Tepeköy köyü.
Recep Damgacı, 54, Okuryazar, Doğala köyü,
Remzi Akat, 82, Okuryazar değil, Yuva köyü.
Metin Kahraman, 37, Hacıbektaş Müzesi görevlisi.